

JOSIP VONČINA (Filozofski fakultet, Zagreb)

MAVRO VETRANOVIĆ IZMEĐU GOVORA I JEZIČNE TRADICIJE

1.

Vetranovićeva prisutnost u dubrovačkim književnim zbivanjima 16. stoljeća trajala je sedamdesetak godina. Za to se vrijeme literarni ukus razvijao: prema svjedočanstvima pojedinih književnika menčetićevisko se ljubavno pjesništvo oko sredine stoljeća zbog svojih ustaljenih izraza osjećalo staromodnim,¹ a pastoralu je volio u prvom redu ženski dio publike.²

Iako je Vetranović u Dubrovniku i u drugim južnohrvatskim sredinama bio pravim književnim autoritetom, nije neopravdano upitati koliko je — pišući negdje između pedesetih i sedamdesetih godina stoljeća svoje religijske spjevove i prikazanja — zadovoljavao tadašnje želje čitateljstva i gledateljstva, pa i kojeg njihova dijela.

Budući da se od prvih petrarkista do sedamdesetih godina 16. st. jezik pjesništva u Dubrovniku također razvijao, zanimljivo bi bilo znati je li Vetranović slijedio te mijene ili je, naprotiv, zadržao jezične odlike što su bile svježije i u pjesništvu općeprihvaćene za njegove mladosti, a poslije komedija Marina Držića i kanconijera Dinka Ranjine već se osjećale staromodnima i smiješnima.

Da bismo taj posao mogli obaviti, potrebni bi nam bili takvi zapisi autorovih tekstova koji autentično pokazuju njegove jezične osobine. Kada takvih zapisa ne bi bilo, valjalo bi posebnim postupcima utvrditi nisu li sačuvana pjesnikova djela doživjela redakciju koja se odrazila i nekim zahvatima u njihovo prvobitno jezično stanje.

¹ Kao što izričito kaže Dinko Ranjina u pjesmi *Jednomu ki ništo ne učini a tuđe sve huli* iz pjesničke zbirke objavljene god. 1563; v. u knjizi: *Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*, Pet stoljeća hrvatske književnosti (PSHK), knj. 5, priredio: Rafo Bogišić, Matica hrvatska — Zora, Zagreb 1968, str. 377.

² Ističe to Marin Držić u prologu komediji *Skup*; usp. Ratkovićevu interpretaciju tog mjesta u knjizi: *Marin Držić, Novela od Stanca, Tirena, Skup, Dundo Maroje*, PSHK 6, drugo izdanje, priredio: Milan Ratković, MH — Zora, Zagreb 1964, str. 139, bilj. 2.

2.

Sačuvala nam se možda tek polovica zamašnog Vetranovićevega opusa, i to pretežni dio u mlađem rukopisu iz 17. stoljeća.³ Druge su zabilježbe skroma opsega. Ne raspoložemo ni jednim Vetranovićevim autografom, a od tekstova što su mu ih za života prepisali drugi do našeg su doba doprle samo dvije kraće pjesme u *Ranjininu zborniku*⁴ i jedan rukopis prikazanja *Uskrstnutje Isukrstovo*⁵ [dalje: UI]. Potkraj 16. st. — uskoro poslije smrti svojeg autora — nastao je danas poznati zapis *Orfea*⁶ [dalje: O]; budući da je tako, za tu bismo verziju možda smjeli držati da nije daleko od teksta kako ga je formirao Vetranović; sigurni u to ipak ne bismo smjeli biti.

Iako kvantitetom neznatne, kad se usporede s drugim sačuvanim tekstovima Mavra Vetranovića, spomenute su njegove pjesme iz *Ranjinina zbornika* važne jer pripadaju prvoj, mladenačkoj fazi svojeg autora, koja je trajala najdalje do god. 1527. ili 1530.⁷

U rečenome mlađem rukopisu Vetranovićevih djela (iz 17. st.) nalaze se dulje verzije dviju pjesama iz *Ranjinina zbornika*, i to pjesma br. 778 pod naslovom *Pjesanca Lili na grobu*⁸ [dalje: L] i br. 773 pod naslovom *Lukreciji Romanoj vladici* [dalje: R]. Na taj način možemo razlikovati: a) verzije dviju pjesama kako se javljaju u *Ranjininu zborniku*, tj. La (sa 32 stiha) i Ra (sa 28 stihova); b) takve opsege obiju pjesama u rukopisu 17. st., tj. Lb i Rb; c) dijelove kojima su te pjesme produljene u rukopisu 17. st., i to Lc (stihovi 33—54) i Rc (stihovi 29—54).

Verzije Lb i Rb možemo usporediti s verzijama La i Ra te zaključiti kakve su izmjene doživjeli tekstovi pri prepisivanju u stoljeću poslije

³ Usp. V. Jagić, predgovor knjizi: *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, skupili Dr. V. Jagić i Dr. I. A. Kaznačić, dio I, Stari pisci hrvatski (SPH), knj. 3, JAZU, Zagreb 1871, str. II—IV. — Pravopis navoda iz Vetranovićevih djela objavljenih u SPH ovdje je osuđen; uz navode su redni brojevi stihova.

⁴ V. *Pjesme Siška Menčetića i Gore Držića, i ostale pjesme Ranjinina zbornika*, drugo, sasvim preuđešeno izdanje, priredio Milan Rešetar, SPH, knj. 2 [dalje: SPH 2(2)], JAZU, Zagreb 1937, br. 773 i 778.

⁵ Koji je datiran »a di 3. gliuglio 1571 in Rag.«; usp. Daničićev predgovor knjizi: *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, skupili Dr. V. Jagić, Dr. I. A. Kaznačić i Dr. G. Daničić, dio II, SPH 4, JAZU, Zagreb 1872, str. V.

⁶ Dr. Petar Kolendić, *Vetranovićev »Orfeo«*, Nastavni vjesnik, knj. XVII, sv. 10, Zagreb 1909, str. 81—99.

⁷ Franjo Švelec, *Mavro Vetranović*, Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 4—5, Zagreb 1959, str. 175—214 i sv. 6—7, Zagreb 1960, str. 319—392; usp. str. 186. — Osim tih pjesama iskoristit ćemo još dvije iz SPH 3; to su *Lili druga* (IV, 5 [tj. peta po redu u četvrtoj knjizi rukopisa 17. st.]) i *Vlasteostvu hvarskomu* (Nakl. 6 [tj. šesta u dodatku rukopisa 17. st.]).

⁸ Postoji i treća verzija te pjesme, nađena u rukopisu djela Nikole Dimitrovića (usp.: *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, skupili Dr. V. Jagić i Dr. G. Daničić, SPH 5, JAZU, Zagreb 1873, str. 105—106), ali je ne uzimam u obzir.

Vetranovićeva. Naprotiv, dijelove Lc i Rc ne poznajemo iz zapisa 16. stoljeća (upravo kao ni golemu većinu Vetranovićevih tekstova), ali možemo smatrati da su i oni tekstovno (i jezično) izmijenjeni. Budući da znamo što se iz La i Ra promijenilo u Lb i Rb, možemo po analogiji naslutiti kakvo je otprilike bilo stanje u predlošcima za Lc i Rc.⁹

U tekstu Ra,¹⁰ na primjer, u nerimovanom se dijelu nalazi imenica u liku *prijekor* (Ra 24), ali se također ostvaruje korektna rima *uzrok* x *prirok* (Ra 27—28), gdje se pojavljuje arhaizam *prirok*.¹¹ Naprotiv, u Rb unesen je inovirani lik *prijekor*, čak i kvareći rimu:

A on tko bi *uzrok* da zadaš smrt sebi,
vječni je sam *prijekor* ostavi(l) po sebi

(27—28),

što jasno upućuje da je noviji lik došao tek zahvaljujući redakcijskom zahvatu. Prenesemo li to na Rc (gdje se također nalazi lik *prijekor*, i to u st. 30, 42, 54), izlazi da je i tu unesen na mjesto ikavskoga *prirok*. Tako otkrivamo moguću (i vjerojatnu) osobinu nepoznatog nam predloška za Rc. Na taj način shvaćen, tekst Rc (kao i tekst Lc) doista može postati uzorkom za rekonstrukciju vjerojatnoga prvobitnog jezičnog stanja u ostalim sačuvanim Vetranovićevim djelima.

U prikazanju UI, na primjer, također se pored drugih dubleta nalazi miješanje ikavizama s ijekavizmima, a to je prouzročilo i tripletu *čovik* || *čovjek* || *čovjek*. Upravo opisanoga kvarenja rime ijekavizmom ima i u tom djelu, npr.:

zašto sam zao *čovjek*, zašto sam zao hinac,
lupež i *razbojnik* i velik zločinac

(UI 729—730),

a po tome također zaključujemo da je prvobitni tekst UI bio ikavskiji od sačuvanoga. Vetranovićevim načinom rimovanja mogli bismo, dakle, smatrati onakav kao što je u primjeru:

što nije prije *vik* višnji bog satvori,
da pride živ *čovik*, da naš dvor obori

(UI 193—194),

⁹ Odatle bi se pak moglo odgonetnuti i kakve su redakcijske postupke doživjeli drugi Vetranovićevi tekstovi.

¹⁰ Usp. SPH 2(2), str. 519—520.

¹¹ Imaju ga Šiško Menčetić i Džore Držić (Milan Rešetar, *Rječnik i dikcija pjesama Račinina zbornika* [dalje: RDPRZ], Rad JAZU, knj. 260, Zagreb 1938, str. 1—56; usp. str. 8) i Zoranić u *Planinama* (usp. Petar Zoranić — Juraj Baraković, *Planine — Vila Slovinka*, PSHK 8, priredio: Franjo Švelec, MH — Zora, Zagreb 1964, str. 91).

a kolebanje u stihovima:

ne znaš li er *vijek* po nijednoj oblasti
 ne izlazi taj *čovik* iz ognjene propasti?
 Zač je toj *hotjela* božja moć od *vijeka*,
 koja je *stvorila* od zemlje *čovjeka*

(UI 177—180)

pripisali bismo ruci nepoznata, ali i nevješta prepisivača koji je još za živa Vetranovića njegov tekst svojevolumno redigirao. Posljedica je prepisivačeve intervencije doista prava zbrka oko refleksa jata: pored rime ijekavskog lika riječi s riječju što na podudarnome mjestu ima etimološko *i* (*hotjela* [mjesto prvobitnoga *hotila*] x *stvorila* u st. 179—180) ijekavsko-ikavski glasovni nesklad u primjeru gdje se u oba člana para nalazio jat (*vijek* x *čovik*, st. 177—178) i, napokon, dosljedno ijekavska rima *vijeka* x *čovjeka* (179—180). U toj rimi lik *čovjeka* sadrži fonetske osobine iz dvaju dijalekata (čakavsko *l* + štokavsko *je* [$< \check{e}$]), a nastao je tako što je neki ijekavac naknadno redigirao prvobitni (i to čakavsko-ikavski) lik *čovik*, samo se ponekad (kao u već citiranome stihu 729) opredjeljujući za pravi štokavizam *čovjek*, ali i to protiv rime.

Odabrani primjer nagovještuje da bi se Vetranovićeve pjesme — bez narušavanja njihova glasovnog sklada — mogle dosljedno ikavizirati; naprotiv, potpuna ijekavizacija zvukovno bi ih znatno oštetila.

3.

Budući da u 16. st. nije u nas bilo razvijeno bilježenje akcenata, ni o naglasnoj problematici renesansnih tekstova ne možemo izravno zaključivati. Posrednu dešifriranju akcenatskoga stanja u pjesmama¹² pomažu tada upotrebljavani, metrički dosta usavršeni stihovi: osmerac i dvanaesterac. Za razliku od manje pouzdanog ritma, polazište za čvrste zaključke o akcentuaciji pružaju rime. U Vetranovićevoj pjesmi L možemo prema jednosložnim parnjacima sa sigurnošću uzeti da riječi: *jezik* 20 (x *vik*), *molit* 28 (x *prit*), *okropit* 30 (x *bit*) ne smijemo čitati: *jèzik*, *mòlit(i)*, *okròpit(i)*, nego: *jezik*, *molit*, *okropit*. Poznajući pak nastojanja naših renesansnih pjesnika da postignu zvukovni sklad, ne možemo vjerovati da u istoj pjesmi jednu rimu treba čitati ovako: *nárav* 11 x *ljúbav* 12. Upravo se u tom paru, naime, logičnom čini dioba što pored zajedničkog segmenta (-*av*) razlikuje nejednake segmente *nar-* i *ljub-*, koji se ne podudaraju ni u jednome jedinom glasu. Stoga je isključeno da bi Vetranović tu rimu načinio s namjerom da bude čita-

¹² Razradio ga je Bratoljub Klaić, *Nov pogled na akcentuaciju starih dubrovačkih pisaca*, Marin Držić, zbornik radova, MH, Zagreb 1969, str. 282—298.

na novoštokavski (*nárav x ljubav*), nego sa starim akcenatskim mjestom: *nārāv x ljubāv*. Prema tome, nije vjerojatno da je u istoj pjesmi dobro izgovarati: *izbaviš 25 x pròslaviš 26, dèsnicòm 29 x vòdicòm 30, dàrujē 53 x kràljujē 54*, nego je očigledno korektno ovo čitanje: *izbāviš, praslāviš, desnicòm, vodícòm, darūjē, kraljūjē*.

Smijemo, dakle, ustvrditi da je Vetranovićevoj versifikaciji temeljna staroštokavsko-čakavska akcentuacija. Kad bi se moglo otkriti kakav je akcenatski sustav ostvarivao u svojem govoru (i kad bi se ustanovilo da je to bio novoštokavski sustav), moralo bi se priznati da je od svojega govora odstupao pri slaganju svojih stihova, namještajući u njih riječi prema naglasnome stanju što ga je u pjesništvo uvelo vrijeme znatno prije Vetranovićeva.

4.

Od promjena što su se za njegova dugog života zbivale u jeziku dubrovačkih pjesničkih djela osobito je važna sve izrazitija ijekavizacija. Budući da se razmatrana Vetranovićeva djela nalaze u zapisima po svojoj prilici još iz prvog desetljeća 16. st. (La, Ra), no također iz pretposljednog ili posljednjeg desetljeća (O), razumljivo je da se u njima odražavaju spomenute jezične mijene; no kad bi im zapisi pratili vremenski tok, morale bi se u La i Ra odraziti razmjerno arhaičnije jezične crte nego u O.

Začudo, ima znakova da je obrnuto. Mimoilazeći iscrpnu raspravu o jat¹³, vratit ćemo se u vezi s tim na rime, kojima su pravu vrijednost u jezičnom proučavanju (i to dubrovačkih pjesničkih tekstova) željela odrediti dva ugledna istraživača: André Vaillant i Milan Rešetar. Znajući da rime — mjesta glasovnog podudaranja — mogu u stihotvorca potaći jezično iskrivljanje i želeći da nađe potvrde nekadašnjem dubrovačkom govoru, Rešetar je iz analize odstranio primjere koji su zahvaćeni rimom.¹⁴ Naprotiv, manje zabavljen povijesnom dijalektologijom i koncentrirajući se na proučavanje književnog jezika prošlosti, Vaillant je rime shvatio kao dobrodošle i pouzdane prenositelje arhaič-

¹³ Ta bi rasprava zacijelo pokazala da je Vetranović također u počecima književnog rada u svoje pretežno ikavske tekstove unosio ijekavizme. — Već sam ranije (u raspravi: *O jeziku Mavra Vetranovića*, *Croatica*, god. I, sv. 1, Zagreb 1970, str. 51—70) utvrdio da je u dvanaesteričkim djelima »Vetranović ijekavizaciju svojega jezika započeo u slogovima koji su se rimovali samo izuzetno (4. i 10), odnosno na koje se rima nikako nije protezala (1—3. i 7—9)« (str. 56), a to potiče sumnju: što je od jezičnih podataka u sačuvanim Vetranovićevim djelima doista od njega poteklo, a što je pak plod naknadnih izmjena? Produbljujući tu sumnju, potražiti ćemo odgovore u njegovim tekstovima koje smo odabrali.

¹⁴ Milan Rešetar, *Jezik pjesama Račinina Zbornika* (dalje: JPRZ), Rad JAZU, knj. 255, Zagreb 1936, str. 77—220; usp. str. 81.

nih jezičnih osobina u pjesničkim tekstovima.¹⁵ Imajući na umu upravo naknadne redakcijske zahvate u pjesničke tekstove Vaillant nas je zadužio upozorivši na nekorektne (nesavršene) rime i objasnivši ih: kad se (npr. u Dominka Zlatarića) nađe rima *scieniš x činiš*, možemo zaključiti kako je tu isprva bio lik *sciniš* te smijemo »supposer un nombre plus grand d'ikavismes dans le texte primitif«.¹⁶ Riječ je, dakle, o slučajevima gdje rimovani elementi sadrže: jat u jednoj riječi nasuprot etimološkom *i* (odnosno *i < y*) u drugoj riječi. Kao što smo već pokazali, u svakom takvu slučaju rima nije korektna uz ijekavski refleks (npr.: *vijeke x dike*). Na temelju kritičkog aparata u SPH 2(2) (str. 523) izlazi da u La (tj. u zapisu Nikše Ranjine s početka 16. st.) stihovi 31—32 ovako glase:

i rijeti: »Blažen bil ovi grob *uvijeke*
koji je priklopil od mužâ sve *dike!*«

Slično također UI donosi stihove:

tijem tvoje sve sile i slavna tva *dika*
ne bi ih probile da lupaš do *vijeka*

(UI 79—80),

pa se i pokazuje da variranje ikavskoga s ijekavskim likom jednoga jedinoga korijena može biti s fonostilističkom svrhom (da se ne pojavi zapravo kakofoničan efekt nalik na etimološku figuru), na primjer:

Jevrijenke neka *sin*, o suče *jedini*,
opet mi vrne *plin* ki ovdî *pōplijeni*

(UI 861—862)

Naprotiv, u najmlađem od ovdje upotrijebljenih zapisa, tj. u *Orfeu*, nalazimo (st. 211—212):

ni ć s nôm(e) postati, ni vidjet ne *dike*,
zašto će ostati u paklu *uvike*.

Ijekavizacijom, tj. glasovnim pomlađivanjem postignuti nesklad rima (kao što je: *uvijeke x dike*) posve je moguć u starijim zapisima (La, Ra, pa UI),¹⁷ a mlađi zapis (O) dosljedno provodi glasovni sklad u rimi

¹⁵ André Vaillant, *La langue de Dominko Zlatarić, poète ragusain de la fin du XVIe siècle*, I: Phonétique, Paris 1928, str. 185.

¹⁶ Vaillant, *n. dj.*, str. 185.

¹⁷ U prikazanju UI, na primjer, ovi su ijekavizmi protiv rime: *naprijeda* 10 (x *vida*), *svijet* 73 (x *it*), *prijeti* 90 (x *primiti*), *svjetlos* 182, 232 (x *milos*), *odriješi* 274 (x *okriži*), *rijet* 319 (x *priit*), *poplijeni* 328 (x *jedini*), *razgnjevi* 355 (x *živi*), *grieh* 375 (x *prolih*), *zamijeni* 388 (x *jedini*), *rijet* 396 (x *priit*).

(uz primjenu arhaičnijeg stanja, tj. ikavizma).¹⁸ Možemo zaključiti: 1. razvojno starija (i metrički korektna) jezična osobina u mlađem zapisu (O) potječe odatle što mu je prepisivač vjerno slijedio predložak; 2. taj je predložak bio u skladu s Vetranovićevim tretmanom jezičnih elemenata; 3. budući da tom tretmanu ne odgovara stanje u starijem zapisu (La), mora se zaključiti da je tvorac tog zapisa (tj. Nikša Ranjina u prvom desetljeću 16. st.) — vjerojatno u skladu sa svojim govorom — odstupao od Vetranoviću svojstvenog ikavizma u toj vrsti rima. Nadalje, sve to znači da samo vrijeme postanka zapisa ne mora biti indikatorom o tome koliko zapis odražava prvobitno jezično stanje književnog teksta.

Misao da su Vetranovićeva djela doista bila naknadno ijekavizirana može se potkrijepiti činjenicom da u nekim tekstovima postoje odsječci u kojima ikavizmi imaju izrazitu prevagu; to možemo pripisati površnosti i nedosljednosti redaktora prepisivača. Jedno je od takvih mjesto dio Adamova govora (UI 257—278, verzija iz god. 1571), koji glasi:

Još žalos i boles život moj oćuti,
 ter *sljeze* ti s nebes i ti se uputi,
 u žensku utrobu tere se uplodi
 za moj grih i zlobu, da se *svit* slobodi;
 i da se u ruke *človiku grišnomu*
 i trpi sve muke na *svitu* tamnomu,
 i sam se osudi za moj *grih* na volju
 da tebe zli ljudi na križu zakolju;
 i proli krv tvoju, ter milos ne krati
 da zlobu svu moju njom budeš oprati.
Pokli se dostoja i na *svit* pristupi
 dobrota da tvoja krvi me otkupi,
 Jesuse dragi moj, uzumnožna kriposti,
 blagosov daj mi tvoj i *grih* mi oprosti;
 vrh sužna ovoga smiluj se sa svu moć,
prid oca *prid* tvoga er ne *smim* tamo doć
 ako me ne okriži taj tvoja desnica,
 koja me *odriješi* od *vičnih* tamnica;

svijeta 410 (x *prolita*), *vjeru* 519 (x *miru*), *bijeli* 541 (x *raskrili*), *bješe* 623 (x *poliše*), *zvijeri* 842 (x *nemiri*), *brijeme* 883 (x *ime*), *poplijeni* 886 (x *jedini*), *človjeku* 937 (x *priliku*), *svijeta* 942 (x *prolita*), *razgnjeva* 961 (x *poziva*), *svijeta* 967 (x *pita*), *plijenak* 1034 (x *sinak*).

¹⁸ Jedini bi izuzetak bio: »zašto si *zabila* zapovied ti sada, / ter se si *ozrela* hodeći nazada« (O 227—228). Hiperijekavizam *cvijel-* (npr.: »sried luga zelena, er me tač *prostrieli* / strelica ljuvena, ter duh moj *rascviele*«, O 591—592) ne ulazi u ovaj kontekst. — Prepisivač jednoga od parcijalnih rukopisa UI (rukopisa JAZU br. 538, što ga urednici nazvaše »ak. b«; usp. SPH 4, str. 197), koji potječe iz 18. st., više je poštovao prvobitne ikavizme nego pisar teksta tog djela iz god. 1571; usp. bilješke na str. 199—207 u SPH 4.

zač mi će, vajmeh, rit: Adame zlotvore,
kako smje gore prit u nebeske dvore?
Zašto zled uzumnoži i taj grih oholi
ter dragi sin boži za tebe krv proli?

Kao što se vidi, ijekavizama je samo nekoliko i nalaze se na početku odlomka (*sljeze* 258) i pri njegovu kraju (*odriješi* 274, *smje* 276, *gore* 276).

Taj nam odlomak ujedno pokazuje da se Vetranovićeva versifikacija temelji na spoju čakavskih i štokavskih osobina, koje se izvrsno odaju dubletnim genitivom mn. imenica (—Ø || —a): *nebes* 258 || *tamnica* 274, odnosno dvojakom upitno-odnosnom zamjenicom (koja se ovdje prepoznaje u prilogu): *zač* 275 || *zašto* 277. U tome miješanju sudjeluju i tipične dubrovačke osobine kao što je —s (< —st): *žalos* 257, *boles* 257, *milos* 265. Osobito je važno da ta glasovna inovacija stupa u rima s izrazitim arhaizmima (gen. mn. —Ø): *boles* x *nebes*.

Za arhaičniji se ikavizam također može pokazati da se održavao leksičkim prenošenjem. Već je Rešetar — govoreći o Šišku Menčetiću i Džori Držiću — ustanovio: »nefleksivan oblik *strěl* za *strēla*... u njih je uvijek u ikavskom obliku *stril*«. ¹⁹ To znači da je za ostvarenje ikavizma u tom korijenu uvjet: *strěl*—Ø, što jednako vrijedi za razmatrane Vetranovićeve tekstove:

Čini te nu takoj *stril* gorke ljubavi
očutit²⁰ nepokoj i čemer krvavi

(Ra + Rb 5—6)

Uz drugačije uvjete refleks može biti ikavski, ali to obično nije:

s ljubena namira zašto mi, vaj, *strila*
srdačce podira s korinkom iz *tila*

(O 5—6),

odnosno:

i *strielu* bez lieka u srcu nositi

(O 398)

sried luga zelena, er me tač *prostrieli*
strelica ljubena, ter duh moj *rascvieli*

(O 591—592)

Osim fonetske inovacije u posljednjem se primjeru nalazi i stilska. U vezi sa strožom (Menčetićevom) metričkom shemom dvanaesterca²¹ (uz obaveznu podjelu na trosloge) u starijem razdoblju našega petrar-

¹⁹ Rešetar, JPRZ, str. 89.

²⁰ U Lb: *združiti*.

²¹ Josip Vončina, *Pogled na stilematske elemente Menčetićevih Pjesni*, Umjetnost riječi, god. XII, br. 2, Zagreb 1968, str. 77—108.

kističkog pjesništva mnogo se upotrebljavala sintagma *stril ljuveni*; mjesto konstrukta *stril* uvodeći kolokvijalnu riječ *strelica*, Vetranović ju je ostvarivao također u korektnoj sintaktičkoj okolini (uz pridjev ženskoga roda).

5.

Na zaključak o prvobitnoj pretežnosti Vetranovićeva ikavizma došli bismo razmatrajući primjere gdje refleks jata (i to ijekavski) ulazi u rima s riječju koja na adekvatnome mjestu ima *i* (< *i*, *y*). Naprotiv, za sumnju nije li se Vetranović versificirajući ipak služio ijekavskim likovima bili bi nam iz njegovih djela potrebni primjeri gdje se u rimi refleks jata podudara s vokalom *e*. Takvih slučajeva doista ima, npr.:

kojijem ti *navijesti* da će doć taj milos
koja će *izvesti* pravedne na svitlos

(UI 897—898)

Jedan član rime (*izvesti*) svojim glasovnim stanjem čvrsto potvrđuje da mu nije mogao biti pridružen parnjak ikavskog lika (*navisti*); stoga bismo smjeli zaključiti da je sam Vetranović u rima uveo ijekavizam (*navijesti*). Slično će biti s primjerom:

dokoli teče *svijet* zašto će prislatko
pjesance mu se *pjet* u vrijeme u svako

(Lc 45—46),

gdje se logičnim čini ovakvo zaključivanje: Rima bi uz pretpostavljeno ikavsko stanje bila jednosložna (muška), dakle uz podudaranje samo po jednog vokala svake riječi (jer ih više nema). Dok je u našem renesansnom pjesništvu osim ijekavskoga dolazio ikavski lik riječi *svit*, od druge riječi iz para redovit je bio ekavski: *pet* (< stsl. *pěti*).²² A odnos *svit* x *pet* nije rima! Stoga bi, čini se, također valjalo uzeti da je Vetranović odmah pošao od ijekavskog lika *svijet* te mu dodao ijekavizirani lik *pjet*.

Ipak, pokazuje se da Vetranović poznaje ikavski lik toga korijena, što se može izvesti na temelju primjera iz pjesme *Vlasteostvu hvarskomu*:

er sam kripos moju od pjesni *izgubio*,
er veće ne poju kako sam prije *pio*

(SPH 3, str. 208, st. 97—98)

²² U Marulićevoj *Juditi*: »da ti s' nadasve svet, istini Bože moj, / ti daješ slatko *pet*, vernim si ti pokoj« (Marko Marulić, *Judita, Suzana, pjesme*, PSHK 4, priredio: Ivan Slamnig, MH — Zora, Zagreb 1970, str. 41).

Iz metričkih razloga valja uzeti da participi u rimi *izgubio x pio* svoje glasovno stanje također zahvaljuju redakciji, kojom je nadomješteno prvobitno *izgubil x pil*.²³ Odatle pak izlazi da je lik participa već u prvima, tj. pri ulasku u rimu, bio ikavski: *pil* 'pjevao' (a ne: *pel*).

6.

Budući da su se autori naših »pisni ljuvenih« služili znatno reduciranim, njima svojstvenim leksičkim izborom, lako se dogodilo da je u njihovim stihovima ovladao također sužen izbor rima, od kojih se neke vrlo često ponavljaju. U *Orfeu* će se tako npr. naći parovi: *strila x tila* (5—6), *vila x bila* (89—90), *pjesance x tance* (101—102), pa će se često sparivati i riječi kao što su *družba* i *tužba* (81—82, 121—122, 535—536), *boljezan* i *pjesan* (11—12, 123—124, 171—172, 195—196, 205—206, 221—222) i dr. U onim dijelovima gdje *Orfeo* tuguje na »ljubovnički« način ustaljene se rime gomilaju, ali ih prate i druga jezičnostilska sredstva poznata iz »pisni ljuvenih«; na primjer:

Suzice roneći zatoj sad umiru,
 žalosno zvoneci i plačno u liru,
 jeda mi, vaj, pjesni i grozne suzice
 poderu boljezni i smrtne tužice,
 da ne bog sadružu moju Euridiču,
 rad koje sad tužu i cvilim i viču

(O 9—14)

Već sam izbor teme (tj. autorov pomak iz suvremenosti u klasičku starinu) prisilio ga je da polomi ograde što su pri izboru riječi vrijedile za onovremenu našu ljubavnu liriku. Mjesto u njoj toliko spominjanog *leuta*²⁴ odabrao je *liru* (st. 10), a već na početku sačuvanog teksta nalazi se »pisnima ljuvenim« posve nepotrebna riječ *vratar*. Za romanizme u dijalogu duha s Karonom (st. 409—488; na primjer: *parun*, *šijati*, *akostati* i dr.) smijemo uzeti da su bili svojstveni ondašnjemu govornom jeziku (ili potanje: pomorsko-ribarskoj terminologiji).

U suženome leksičkom izboru naših petrarkista ostalo je nekoliko apstraktnih imenica ženskoga roda na *-ost* (ako su u nominativu jd., onda s dubrovačkim fonetskim pojednostavnjenjem: *kripos*, *svitlos*, *milos*, *lipos*, *rados*, *mlados* i dr.). One su se u potrazi za rimama često kombinirale, pa i Vetranović u *Orfeu* bilježi npr.: *milosti x svitlosti* 93—94, *milos x svitlos* 199—200, *kripos x lipos* 557—558. U »pisnima ljuvenim« vrlo bi se teško našli primjeri da pritom među imenice te skupine (tj. i-osnova) prodiru kakve druge. Vetranović pak uvodi imenicu muškog roda *mos* (< *most*):

²³ Usp. ovdje, odjeljak 3.

²⁴ Na primjer: »*Leute* mili moj, hoću te moliti / mojojzi gospoји malo pozvoniti«, SPH 2(2), pj. 595, str. 415.

zatoj bih rad znati, kako ću prit na *mos*,
kako li krcati *gizdavu* ne *mlados*

(O 469—470)

ter tamo gdi je *mos*, neka ti je toj znati,
tužba je i *žalos* toj mnoštvo čekati

(O 527—528)

Osobito je zanimljiv prvi od navedenih primjera; u njemu je uvođenjem kolokvijalne riječi omogućeno da se stvori distih u kojem se isprva nižu leksemi govornog jezika bez ijednoga »pisnivačkog« izraza (»zatoj bih rad znati, kako ću prit na *mos*, / kako li krcati...«), a tek se na kraju pojavljuje iz ljubavne lirike dobro poznata sintagma (». . . *gizdavu* . . . *mlados*«). Frekvencija se promijenila na štetu jezičnostilskih elemenata tradicionalne lirike.

Autor *Orfea* slično je postupao i na drugim mjestima te je uobičajene rime »prepolavljao«, tj. u njima ostavljao samo po jedan stari izraz. Tako je u ovim stihovima:

er žudim, da pozrim taj *ures gizdavi*,
rad koga sad gorim u živoj *žeravi*,
zač kom bih zapazil tuj *diku i slavu*,
plamen bih zagasil i živu *žeravu*

(O 117—120)

»Pisnivačkome« rječničkom izboru pripadaju riječi *gizdav*, *slava* (pa i skupovi: *ures gizdavi*; *dika i slava*), ali ne i riječ *žerava*, pa ni postizanje rime tom riječju. Skup *živa žerava* pobuđuje sumnju nije li ga *Vetranović*, i to sâm, preuzeo iz usmenoga pjesništva.

7.

U tekstovima starije hrvatske književnosti među trajnim je osobinama susret jezičnih slojeva (jednog dijalekta s drugim, odnosno jezične suvremenosti s prošlošću). Plod je svakog takva susreta, između ostalog, obogaćena sinonimika. U početnoj fazi jezičnog susreta sinonimika je kontaktna;²⁵ u razvijenijoj fazi ona je distaktna, tj. pisac se služi izborom istoznačnica na taj način da iskoristi ovdje jednu, ondje drugu.²⁶

²⁵ Na primjer, za ozaljski krug takvu sinonimiku dobro pokazuju Belostenčeve propovijedi (*Deset propovijedi o Euharistiji pavlina o. Ivana Belostenca*, za štampu priredio László Hadrovics, Građa za povijest književnosti hrvatske, knj. XIV, JAZU, Zagreb 1939, str. 41—112).

²⁶ Primjerima možemo uzeti: u hvarškome krugu Hanibala Lucića (Josip Vončina, *O izvorima i jezičnim slojevima Lucićeve »Robinje«, Mogućnosti god. XXIII, br. 3—4, Split, ožujak—travanj 1976, str. 253—293; usp. str. 277—283*), u ozaljskome krugu Frana Krstu Frankopana (Josip Vončina, *Jezično interpretiranje starih književnih tekstova*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 14, Zagreb 1976, str. 53—68).

Naše renesansno pjesništvo nije još s obzirom na tu problematiku dovoljno proučeno; ipak bi se moglo reći da mu kontaktna sinonimika nije svojstvena, ali distaktna jest. To znači da bi mu — i s jezičnopovijesnog stajališta — valjalo pretpostaviti neku početnu fazu, o kojoj danas ništa ne znamo.

Zbog vrlo malog broja informacija o počecima pjesništva u Dubrovniku prisiljeni smo se odreći razmatranja o njegovim razvojnim tokovima te pribjeći kronološkom nizanju pojava i osoba. Stoga moramo, nadalje, Šišku Menčetiću i Džori Držiću dati prednost pred Mavrom Vetranovićem, iako osim kronološkog ne znamo tome drugih opravdanja.

Neki jezični elementi upućuju na to da je Vetranović — za razliku od svojih vršnjaka što su zastupljeni u *Ranjininu zborniku* — sačuvao više jezične starine, po kojoj se približava prvoj poznatoj generaciji pjesnika. U *Orfeu* je npr. upotrijebio arhaizam *jaki* 'kao' (odnosno varijacije *jak*, *jakino*; v. stihove: 22, 106, 190, 362, 379. i dr.) pored dubletnoga *kako* (469, 504. i dr.), pa i priložno *javi* 253.²⁷ Još o daljim vezama s prošlošću svjedoči Vetranovićeva obilna upotreba kontaktnih sinonima u ranim djelima. Dok su takvi parovi riječi npr. u Šiška Menčetića izuzetak:

Blaženi čas i hip najprvo kad sam ja
vidil tvoj obraz lip od koga slava sja

(SPH 2(2), str. 154),

Vetranovićeva djela *Orfeo* i *Uskrsnutje Isukrstovo* sadrže ih obilje, od čega su neki:

čas i *hip* (i blaženi časi bili, / i blaženi oni hipi UI 707—708); *drokun* i *zmaj* (na dvor ću poslati *drokune* bez broja, / i priljute *zmaje* i *zmije* ognjene UI 212—213); *jad* i *čemer* (er nebog ovo sad utješen ostah ja, / zač me se s tugom *jad* i *čemer* ohaja O 215—216; na vratijeh gledajte s *čemerom* tužan *jad* UI 54);²⁸ *go* i *nag* (ner *gol*u i *nag*u prsi mu probiše UI 1015); *krunica* i *venac* (da žive kladence po lugu pohodi, / *krunice* i *vence* da vije po vodi O 99—100); *mir*, *pokoj* i *goj* (vječni *mir* i *pokoj* er mislim uživat / i oni rajski *goj*, s kojim ću pribivat O 217—218; Zato ju združite i *mirno* i *gojno* / i liepo služite, zašto je dostojno O 559—560; dat nam će *nepokoj* i *nemir* krvavi UI 162); *rijeka* i *voda*, *rob* i *sužan* (sve *rieke* i *vode* obidoh još tužan, / ucvižen, vaj, hode, *jaki rob* i *sužan* O 21—22); *snaga* i *krepos* (*kripos*) (i milu i dragu, srčano ku ljubih, / rad koe svu *snagu* i *krepos izgubih* O 3—4; Odkud je

²⁷ Usp. Rešetar, RDPRZ, str. 18—19.

²⁸ U Ra (Rb) nalaze se čak tri kontaktno upotrijebljena sinonima: »*jad*, *čemer* i *naljep* ter ti da bez lijeka, / da ures tvoj prilijep popraži smrt prijeka« (st. 13—14).

taj lipos ovdje se stanila, / ter mi je svu *kripas* i *snagu* skratila O 457—458); *sužanstvo* i *robstvo* (ovdje je ostala pod naše gospodstvo / i topirv poznala *sužanstvo* i *robstvo* O 353—354); *vojevoda* i *duka* (i ostah *vojevoda* i ostah ja *duka* UI 479); *žalos* i *dreselje* (da moja sva *žalos* i moje *dreselje* / vrati se u rados i rajsko veselje O 103—104).

Ne pripadajući prvoj poznatoj generaciji pjesnika u Dubrovniku, Mavro Vetranović — naravno — nijednim svojim djelom neće biti začetnik tog pjesništva, pa ni mitološka igra *Orfeo*, odnosno prikazanje *Uskrnutje Isukrstovo* nisu počeci dubrovačkoga scenskoga rada. Budući da su u Gradu iščezli stihovi pjesnika starijih od šiška Menčetića i Džore Držića, ne možemo znati koliko su ovi i u čemu nasljedovali ili iznevjerivali svoje prethodnike; jednako smo bespomoćni i kad razmatramo Vetranovića. Ipak, načelno je moguće da su se u nepoznate pjesnike iz prve polovice ili sredine 15. st. manje ugledali Menčetić i Držić nego njihov mlađi drug Vetranović te da je obilje kontaktnih sinonima u njegovim ranim djelima (npr. u *Orfeu*) plod toga utjecaja.

Kontaktnim sinonimima nije primarna stilska, nego objasnidbena funkcija: da staru, knjišku riječ (odnosno kakvu stranu, npr. romanšku) protumače pomoću govorne. Zato se i javljaju samo na leksičkoj razini. Za distaktne bismo sinonime, naprotiv, mogli ustvrditi da im nije namijenjeno objašnjavanje, nego se iskorištavaju u metričke i stilske svrhe. Pritom se potrebna objašnjenja mogu dobiti iz konteksta. Autor poseže za jednim ili za drugim kako mu u kojoj prilici bolje odgovara; na primjer, metar je htio da se u stihu:

ter *bokun* jabuke ugrizoh u rajju

(UI 245)

odabere dvosložna riječ, i to ovaj put romanizam, dok je na drugome mjestu bila prikladna njezina jednosložna domaća istoznačnica:

sve mi se na *kuse* sračce raspada

(UI 306)

Na taj se način u Vetranovićevim djelima može ustanoviti bogatstvo distaktnih sinonima kao što su ovi u djelu UI: *vlas* 19 || *oblas* 25; *gresti* 20 || *iti* 74; *tma* 66 || *tamnost* 104 || *tmašt* 128 || *mrak* 226; *mir* 102 || *zid* 172; *moljenje* 372 || *molba* 407; *tempal* 564 || *hram* 569; *profeta* 576 || *prorok* 1051 i dr. Ustanovljujući ih u znatnom broju, možemo se uvjeriti kako Vetranovićev izbor riječi nipošto nije bio oskudan.

Jezične se dvostrukosti ne iscrpljuju na leksičkome planu, nego ih je i na drugima. Često je npr. prepletanje starijeg i novijeg lika za 1. lice

jd. prezenta (onog na *-u* i drugog na *-m*),²⁹ pri čemu je moguća homonimija starijeg lika i 3. lica mn. prez.; ta se homonimija izbjegava uglavnom dvojako: da se u niz uključi nehomonimičan lik (*-m*) ili da se upotrijebi zamjenica; oboje se vidi u primjeru:

Zatoj me u poje pustite, vajmeh, sad,
da vidim gdi koje Orfea tužan jad,
da vidim gdi cvili i žalos razbira,
gdi s tilom duh dili i željan umira,
jaoh, neka *poteku*, molim vas rad boga,
jeda ga *zateku* duhata neboga,
duhata i živa, neka ga ljubčica
prislatko celiva u obraz i lica,
a kad ga *celunu*, ter mi duh nasiti,
bogom se ja *kunu*, da se ću vratiti

(O 279—288)

Među tim jezičnim dvostrukostima postoji i prepletanje kratke množine s dugom, a ostvaruje se u dodiru (kojim se ne žele postići kontakti sinonimi, nego nabranjanje):

kraljeve i *bane* i rimske česare
i ljudi neznane i mlade i stare

(O 297—298)³⁰

ili bez dodira:

ter tužbu i *jade* trudno je slišati,
valovi prik' bande kad počnu lievati

(O 533—534)

Kratka je množina u Vetranovićevo vrijeme bila svojstvena dvjema komponentama njegova jezika: prošloj (tj. jeziku srednjovjekovnih djela) i jednoj od suvremenih (čakavskom narječju), a duga množina drugoj suvremenoj (tj. štokavskome narječju).³¹ Potpuno isto vrijedi za genitiv mn. imenica (—Ø : *-a*), kojem se likovi ovako variraju:

²⁹ Usp. Josip Vončina, *Dubletsko prvo lice singulara prezenta u hrvatskih pjesnika 15. i 16. stoljeća*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 9, Zagreb 1967, str. 43—61.

³⁰ Usput se može upozoriti i na dubletne akuzative (*-e* || *-i*: *kraljeve*, *bane* || *ljudi*).

³¹ Vrlo je važna dvostrukost i što se pored razlikovanja lokativa od akuzativa (»s kojom ja u *družbi* svu mladost potrajah, / a sad se u *tužbi* nebavac s nom rastah«, O 81—82) javlja njihov sinkretizam (»i moj plač i tužbu zabil bih i rane, / da moj duh u *družbu* s nome se sastane«, O 121—122), koji je — prema današnjemu stanju što je vrijedilo i u prošlosti — svojstven južnim govorima, i čakavskim i štokavskim.

da sinka ne brani poslati s *nebesa*,
da se svijet sahrani od pakljena veza;
i ti se umoli, milostiv zašto jes,
Jesusa ter doli otpravi zgar s *nebes*

(UI 905—908)

Ovisno o obliku parnjaku u rimi variraju se, dakle, dva genitivna lika (*nebesa* i *nebes*); ali stariji među njima (koji je svojstven i čakavskom narječju) kombinira se u rimu s parnjakom što sadrži izrazitu dubrovačku glasovnu osobinu (*-s < -st*):

Jesusa da s *nebes* ne budeš poslati,
er žalos i *boles* velja će postati

(UI 917—918)

Time dolazimo do pitanja o odnosu iz sinkronije (tj. o odnosu čakavsko — štokavsko) u Mavra Vetranovića.

8.

Odmah valja istaći da među kontaktnim sinonimima ne nalazimo primjera koji bi se mogli označiti kao veza čakavskog i štokavskog leksema. To znači, nadalje, da međusobnog objašnjavanja čakavizama štokavizmima (i obrnuto) nije bilo; budući da istovremeno postoji obilje distaktnih sinonima iz te veze, mora se zaključiti da se u jeziku Vetranovićevih ranih djela zrcali čakavsko-štokavski govorni kontakt. Tako nastale dublete mogu se i ne moraju iskoristiti u metričke svrhe. Primjeri:

1. *zašto* nam nie časno, tko ovdi ulazi (O 157)
zač ti se tva ljub za ljub dariva (O 197)
2. i nega tješila *vazamši* za grlo (O 262)
ne *vaze* meni vlas odkle se porodih (O 472)
ner sama smrt *prieka* da *uzme* život moj (O 408)

Kontakt dvaju narječja u Vetranovićevim se tekstovima očituje na taj način da katkad nije lako otkriti o kakvoj je glasovnoj osobini riječ — o štokavskoj ili čakavskoj. Tako zna biti npr. s refleksom *d'* (> *d* ili *j*?), oko čega su više puta u nedoumici bili izdavači njegovih djela, pa su distih iz UI ovako prenijeli:

molim se ja tebi, čin' da nie *pogrdjen*
i gori na nebi, neg da je *potvrđen*

(UI 403—404)

U jednom rukopisu toga djela (iz 17. st.) grafija je istaknutih riječi takva da bi se mogla nazreti i čakavska zamjena jotovanog dentala (> j).³²

Iako je u Vetranovićevim djelima bilo naknadnih ispravaka, teško bismo našli dovoljno opravdanja da samo njima pripišemo susret dviju dijalekatskih komponenata u primjerima kao što je ovaj što sadrži miješanje čakavskih osobina (gen. mn. —Ø) sa štokavskima (ijekavizam, završno —o):

a navlaš taki stvor ki bi *ovijeh dan*
na *svijetu* od *zlotvor* za *pjenez mao* prodan.
Ne bi li ti prognan i tvrdo izgrdjen
i na križ *ovijeh dan* od *Židov* postavljen

(UI 195—198)

Ne može se stoga potpuno otkloniti ni misao da samome Vetranoviću treba pripisati slučajeve (doduše malobrojne, ali važne) gdje se unutar jedne riječi zatječu glasovne osobine dvaju narječja:

1. na vratijeh kad budu od *andelscijeh* dvora

(UI 332)

2. da s' *svijetal* u kruni vrhu svih profeta

(UI 576),

gdje je čakavska crta finalno -l (sloga ili riječi), a štokavske: fonem *đ*, ijekavizam.

Na jednom ćemo primjeru razmotriti kako pri izboru jezičnih dubleta funkcionira rima. U deklinaciji pridjeva naši renesansni tekstovi donose dativ — lokativ jd. ž. r. s dvojakim završecima: starijim (neodređene deklinacije) -i i novijim: -oj. Pretpostavljamo da je noviji završetak bio tada svojstven govornom jeziku; doista, nalazimo ga u nerimovanim dijelovima stihova u Vetranovićevu *Orfeu*:

tiem veće ne tuži u *tužnoj* nezgodi (O 165)
jak da sam u raju u *vječnoj* sladosti (O 184)

S našom se pretpostavkom ne kosi ni upotreba arhaičnoga pridjevskog lika ako ga diktira drugi član rime, npr.:

zač se jur skončava srdačce u meni
od truda krvava u želi *juveni*

(O 127—128)

³² Napomene u bilješkama (SPH 4, str. 214): »pogrđjen u ak. a. može se čitati i pogrjen. ... potvrđjen u ak. a. može se čitati i potvrjen«. — Usp. u istome djelu (UI) još stihove: 295—296, 451—452, 629—630.

neka se sadruži ne ures ljuveni
i da ju svak služi u mrči zeleni

(O 561—562)

Ali se arhaični lik također uključuje u uzajamnu rиму dvaju dativa — lokativa, npr.:

u mrčici, u zeleni,
zač su bozi toj sudili,
u tužici u ljuveni
ki su tamo potrudili

(O 571—574),

gdje bi jednako odgovarali noviji pridjevski likovi (*zelenoj* x *ljuvenoj*). Tu tendenciju (koja bi se i u drugih dubleta mogla potvrditi izborom arhaičnijih) valja pripisati osjećaju naših pjesnika da rime dolaze predajom, tj. da su i same prenositelji jezične starine, pa da im to njihovo svojstvo ne treba uskraćivati.

Pojam o pretvaranju kontaktne sinonimike u distaktnu pomaže nam da učvrstimo mišljenje o Vetranovićevu autorstvu *Orfea*. Kao što je poznato, takvo je mišljenje iznio te nekim argumentima potkrijepio Petar Kolendić.³³ Odlučnim dokazima imale bi biti »vetranovićevske« riječi (npr.: *birati*, *intačno*, *jednaga* i dr.).

Nije naodmet spomenuti da u jednoj potvrđeno Vetranovićevoj pjesmi (*Lili druga*)³⁴ između ostalih postoje stihovi:

zlati vez i uzal, ki bješe dva draga
zamaknul i svezal za grlo jednaga

(st. 13—14),

gdje se nalazi za Vetranovića karakterističan leksem iz spomenutoga izbora (*jednaga*), ali i kontaktni sinonimi *vez* i *uzal*; njih pak otkrivamo u tekstu *Orfea*, i to također u kontaktnoj upotrebi:

zač veća nie boles, kou 'e bog sazdal,
neg(o) li ljuven vez odriešit i uzal

(O 29—30)

9.

Na vrlo suženom izboru tekstova provedeni pokušaj za jednu od mogućih raščlambi Vetranovićeva pjesničkog opusa pokazuje da je taj autor u svojoj početnoj fazi ostvario prepletanje »pisnivačkih« jezično-

³³ *N. dj.*, str. 82—84.

³⁴ SPH 3, str. 198—200.

stilskih osobina i postupaka s elementima govornog jezika (koji su znatno obilniji nego u njegovih prethodnika i suvremenika). Osim toga, analiza pokazuje da je u Vetranovićevim ranim stihovima (kao i u kasnijima) neizbrisiv trag ostavilo jezično nasljeđe srednjovjekovne književnosti, iako mi — o autorovu obrazovanju i neposrednim književnim uzorima nedovoljno informirani — ne možemo potanko odgovoriti čemu to treba zahvaliti. Tako se u jezičnome smislu napajajući bar na tri vrela što su izvirala punom snagom, Mavro Vetranović bio je najprikladnija ličnost da nakon smrti Šiška Menčetića (1527) preuzme vodstvo u dubrovačkome književnom krugu. U tome kontekstu benediktinskome je usamljeniku pripala uloga da bitno unaprijedi jezik onovremenih pjesničkih djela u Dubrovniku te da u osobito važnom, jezičnom području utre put velikome umjetniku riječi Marinu Držiću.